

Les víctimes valencianes del nazisme

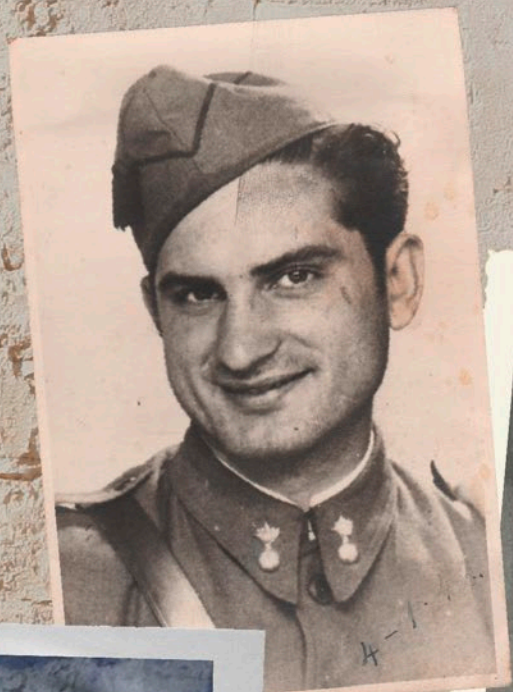

Fa ara poc més de huitanta anys, l'1 d'abril de 1939, el militar Franco donava per finalitzada la guerra espanyola després de controlar el territori espanyol gràcies sobretot a l'ajuda internacional rebuda de l'Alemanya nazi i la Itàlia feixista. Feia mesos que la democràcia republicana havia començat ja l'organització de l'exili, que es calcula que va afectar al voltant de mig milió de persones, que majoritàriament creuaren la frontera francesa, encara que també fugiren a terres africanes a través d'Alacant. Escapaven de la repressió de la dictadura que va causar la mort de centenars de milers de persones.

França es va veure sobrepassada per la massiva arribada d'espanyols i va improvisar camps de refugiats que no gaudien de les condicions humanes mínimes. Argelès-sur-Mer, Septfonds, Rivesaltes, Vernet d'Ariège, Saint-Cyprien, Barcarès o Gurs

concentraren durant mesos a centenars de milers d'exiliats en condicions infrahumanes. La bona receptivitat de la població gal·la va contrastar amb les reticències del govern, que no va saber assegurar els drets mínims dels refugiats espanyols. El 12 d'abril de 1939 un decret exigia als estrangers sense nacionalitat integrar-se en el mercat laboral (al qual es van rebre uns 40.000), entrar en les Companyies de Treballadors Estrangers (55.000) o formar part de la Legió Estrangera, que amb l'esclat de la II Guerra Mundial, va acollir a 6.000 exiliats. Per exemple, les Companyies de Treballadors Estrangers van participar, per mitjà de l'Agrupació de Guerrillers Espanyols, en el desembarcament de Normandia, d'aquests 144 només van sobreviure 16. Altres milers foren desplaçats a la Línia Maginot per a la construcció de les defenses contra el potent exèrcit nazi.

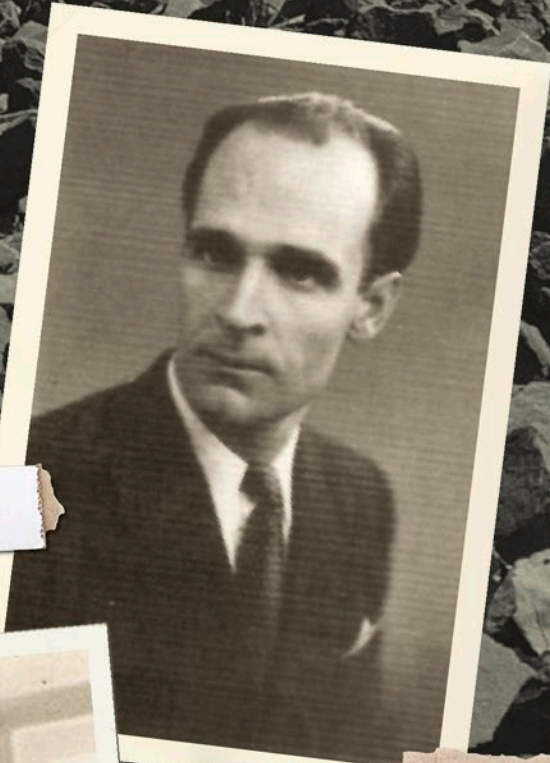
Deportats
valencians

Tanmateix, l'avanç alemany pel nord va sorprendre les forces aliades i Hitler arribà a París. Centenars de valencians s'organitzaren llavors a la resistència per fer front a l'ocupació nazi de França. Mentre, altres van ser obligats a treballar en l'organització Todt per al Ministeri d'Armament de l'Alemanya nazi. Esta organització va ser responsable del servei de treball obligatori (STO), que va esclavitzar a més de 1,5 milions de persones per al desenvolupament de les seues operacions, emprant entre d'altres la mà d'obra dels refugiats espanyols.

El Govern hitlerià dissenyà centenars de camps al seu territori. Passaren o moriren en ells 678 valencians (dones incloses). Mauthausen, Buchenwald, Dachau o Ravensbrück, sobrenomenat com *L'infern de les dones*, van ser alguns d'aquests camps de la mort, que van ser testimonis de l'holocaust valencià.

De tots ells van ser exterminats 400 (el 59% del total), 16 consten com a desapareguts (2,4%) i d'altres cinc (0,7%) no es té cap informació. Només 252 de les víctimes valencianes de Hitler van ser alliberades amb vida (37%), mentre que únicament cinc (0,7%) es van evadir. La deportació a camps nazis va afectar a la totalitat de les comarques valencianes, amb major protagonisme de les castellonenques i valencianes per la tipologia de l'exili. Per comarques, les dues Riberes (amb 39 persones), el Baix Maestrat (37), el Baix Segura (35), l'Alcoià (34) i el Vinalopó Mitjà (32) concentraren la majoria de la deportació. Un 35% tenia entre 20 i 25 anys, un 28% entre 25 i 30 i un 15% entre 30 i 35. De l'altra, predominaven els que provenien d'oficis manuals, amb un 20% d'artesans, un 17% de llauradors, un 14% d'obers, un 13% de paletes, un 13% de comerciants i un 8% de manobres.

Deportats
valencians

Construcció del camp de Mauthausen.
Autoria: Amical de Mauthausen

Pedrera de Mauthausen en la qual moriren centenars d'espanyols. Autoria: Amical de Mauthausen

Les darreres investigacions afirmen que van ser 8.963 els deportats espanyols als camps nazis, sent assassinats el 59 %. Proveïen principalment de Catalunya (22 %), Andalusia (18 %), Aragó (12 %), Castella la Manxa (10 %) i el territori valencià (8 %). En l'anihilació s'observen dues etapes clarament diferenciades, amb una alta mortalitat en els anys 1940 i 1941 i un menor trasllat i capacitat assassina a partir de 1942. En 1940 van perdre la vida almenys 14.000 presoners, dels quals 3.846 van ser assassinats en Mauthausen (al voltant del 30% de la seua població reclusa), la qual cosa va deixar a aquest centre d'anihilació com el més letal de l'època. Les causes principals foren la fam i les múltiples malalties que apareixien, en bona mesura, per la manca de defenses físiques causada per la malnutrició. Tanmateix, no es pot eludir la violència de la SS i les execucions multitudinàries en un moment en el que començava a proliferar l'arribada de nous combois.

La SS va instaurar vint-i-set camps principals i altres mil cent que funcionaven com a recintes secundaris mentre va durar el Tercer Reich, encara que les xifres varien notablement, ja que els camps més antics van tancar i es van obrir després altres nous. Al voltant del 80 % dels deportats valencians a camps d'extermini estigueren a Mauthausen, a l'alta Àustria. Ací els valencians i valencianes estigueren confinats, principalment, als barracons 9, 11, 12 i 13. Amb eixes condicions, en els millors dels casos els presoners rebien racions de menjar al dia que representaven el 60% de la despesa física, pel que cada dia morien milers de persones per l'acumulació del cansament, la baixa capacitat alimentària i la inconsistència de les seues defenses davant múltiples malalties. Les condicions buscaven l'aniquilació directa, però també la supressió de la capacitat de reacció dels encarcerats. Durant els primers mesos de 1941 bona part dels presoners que foren traslladats a Gusen eren veterans de la guerra espanyola, el que provocà la major de les dureses per part dels nazis, que els sotmeteren als càstigs més salvatges. En 1941, el 60 % dels *Rotsparnier* moriren a Mauthausen, bona part d'ells a la famosa pedrera de l'escala infernal.

Camp de Mauthausen.
Autoria: Amical de Mauthausen

La violència formava part del dia a dia als camps i els assassinats massius s'acompanyaren d'agressions salvatges i humiliacions constants. Els abusos sexuals, per exemple, formaren part de la rutina de la SS, amb especial gravetat per a les dones preses, que patien assetjament diari i encara que els guàrdies tenien completament prohibit qualsevol tipus de contacte sexual amb elles sempre trobaven algun tipus d'excusa per sotmetre-les, per exemple cercant suposats objectes ocults en les parts íntimes femenines.

La deportació no fou igual per als dos gèneres, ni en les accions ni en les reaccions. Les dones, a més de patir el mateix grau que els homes de vexacions i tortures, sofriren altres maltractaments propis, perquè existí una violència específica contra elles; com ara la prostitució. Mentre que les dones podien veure's obligades a exercir aquesta situació tan vexatòria, els homes que mostraven un bon comportament, tenien la possibilitat de ser recompensats amb una visita al prostíbul. Els avortaments forçats, els abusos sexuals o els experiments que comportaren l'eliminació de la menstruació també marcaren diferències entre dones i homes. Però per damunt de tot, el més destacat va ser la maternitat, ja que moltes dones van ser deportades amb els seus fills menuts. Al camp de Ravensbrück tots els testimoniatges de les recluses evocuen l'immens sofriment de les mares que, acompanyades dels seus fills, temien per la seua vida. Davant la pèrdua dels menuts moltes dones van embogir de dolor.

Construcció de les instal·lacions de Mauthausen i explotació la

Rafael Sivera, d'Alzira, primer per la dreta.

labor dels presoners. Autoria: Amical de Mauthausen

2. — Deux heures après...

Il·lustració Ravensbrück.
Autoria: Violette Rougier Lecoq

Dibuix de Manuel Alfonso Ortells
a Mauthausen. Any 1946.
Propietat: Família Alfonso

M. ALFONSO
1945

L'experiència a la guerra espanyola i la militància política aportà al grup d'exiliats valencians una disciplina organitzativa que fou admirada per la resta d'uropeus amb els quals coincidiren als camps. Es caracteritzaren per la cura del compatriota, el treball en equip i el respecte en la convivència. Fou exemple el Kommando César, l'experiència més esperançadora de totes les conegudes als camps nazis. L'anarquista valencià César Orquín pogué dirigir un kommando de treball extern al qual les condicions laborals i vitals eren considerablement millors i la mortalitat pràcticament inexistent. Orquín va salvar centenars de vides i les noves investigacions el situen com un dels personatges més importants de la història europea dels camps d'extermini.

El 5 de maig de 1945 les tropes aliades alliberaven Mauthausen, el camp que principalment concentrava els deportats valencians i valencianes. Eixiren d'allí amb vida 252, menys del 40 %. Alguns, inclús, cas de Bernardo Lairón d'Alzira, aconseguí sobreviure al voltant de cinc anys. Va entrar en el primer comboi del 6 d'agost de 1940.

El règim dictatorial de Franco va convertir en apàtrides tots aquells espanyols que restaren fora de les fronteres a l'inici de la Guerra Mundial i Hitler ho va aprofitar per exterminar els republicans. Els que eixiren amb vida quedaren sense país que els acollirà. Molts deportats europeus foren homenatjats i inclús arribaren a posicions de prestigi després de 1945. Els valencians i valencianes restaren a l'exili, majoritàriament francès durant dècades, fins a la mort molts d'ells.

Republicans espanyols després de l'alliberament de Mauthausen, en maig de 1945.

Kommando César en els dies posteriors a l'alliberament, a maig de 1945. Propietat: Família Orquín

Els deportats i deportades valencianes van ser reconeguts a França pel seu compromís innegociable amb la democràcia europea. Va ser el país on majoritàriament s'instal·laren després d'eixir dels camps nazis i alguns rebieren nombrosos reconeixements. És el cas, per exemple, de Virtudes Cuevas, que fou condecorada amb l'Ordre Nacional de la Legió d'Honor Francesa. Virtudes Purificación Cuevas Escrivà (Sueca, 1913 – Paris, 2010) estudià magisteri, traslladant-se a Madrid per exercir de mestra. En la Segona República s'afilià a les Joventuts Socialistes Unificades i durant la guerra espanyola va formar part del Cinquè Regiment. Va emprendre el camí de l'exili al febrer 1939, iniciant el seu trànsit pels camps de refugiats francesos. Amb l'esclat de la II Guerra Mundial es va comprometre amb la resistència francesa, sota el pseudònim de *Madame Carmen*. Actuà com a agent d'enllaç, exercint funcions com ara el transport d'informació i d'armes o l'evacuació de persones. Detinguda per una delació, va estar empresonada, torturada y deportada al camp de concentració de Ravensbrück, on va romandre sotmesa a inhumanes condicions fins al seu alliberament en 1945. Després de la guerra, va viure a França fins a la seua mort. Cuevas va ser un símbol de la lluita contra el feixisme. La seua última voluntat va ser donar sa casa a l'Ajuntament de Sueca per tal d'habilitar-la com a museu contra el franquisme i el nazisme.

Virtudes fotografiada en 1950. Propietat: Família C...

Víctor Gómez, deportat a Dachau
de la Legió d'Honor. Propietat: Família C...

Condecoració de Virtudes Cuevas amb l'Ordre Nacional de la Legió d'Honor Francesa.

uevas

chau, també va ser guardonat amb l'Ordre Nacional
t: Família Gómez

Fermin Román, d'Alzira, homenatjat a França.

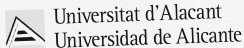
Agraïments

Nostre agraïment a tots
els familiars l'aportació dels quals
ha fet possible esta exposició.

Organiza

Col·labora

Comissaris

Amalia Rosado Orquín
i Carles Senso.

Coordinador

Francisco J. Sanchis Moreno

Disseny gràfic i expositiu

Gimeno Gràfic

Producció

Materializa

Fotos cedides per l'Amical de
Mauthausen, Ajuntament de Sueca,
Info TV, família Alfonso Ortells,
família Guinot, família Orquín,
Aurora Granell, Palmira Gómez
i Francisca Pérez Guirado.